

NUMISMATICA GETO-DACICĂ DUPĂ UN SFERT DE VEAC DE CERCETARE

de CONSTANTIN PREDA

Paralel cu scurgerea unui sfert de veac de la apariția ultimului număr al Buletinului Societății Numismatice Române, știința numismatică din țara noastră a obținut, în toate compartimentele sale, rezultate cu totul remarcabile. Poate nu greșim atunci când încercăm să facem afirmația că, totuși, din rîndul diferitelor ei ramuri, progresele cele mai evidente au fost înregistrate în domeniul monetăriei strămoșilor noștri geto-daci. Parte a numismaticii „barbare” sau celtice, cum a fost denumită, monetăria geto-dacică este acum în situația de a oferi istoriei vechi a României date de ordin economic și social-politic dintre cele mai prețioase. Fără îndoială că nu se poate răspunde astăzi în suficientă măsură la toate întrebările pe care le ridică diferitele aspecte ale monetăriei locale din Dacia. Cu toate acestea, avem suficiente motive să spunem că datorită, pe de o parte, contribuției adusă în acest domeniu de înaintașii noștri, din rîndul cărora menționăm în mod deosebit pe Const. Moisil, iar pe de altă parte, numărului impresionant de descoperiri monetare făcute în ultima vreme, problemele generale și principale ale monetăriei geto-dacice, au căpătat, în multe privințe, rezolvări dintre cele mai neașteptate.

Studiile și lucrările publicate pînă acum, care tratează diferite aspecte particulare sau chiar unele subiecte cu caracter mai general¹, nu sînt în situația să ofere oricărui cititor posibilitatea de a se orienta cu ușurință în complicatul labirint al monetăriei geto-dacice. De aceea ne-am propus ca în cele ce urmează să selectăm și să sintetizăm totodată ideile principale, din acest domeniu și să încercăm să arătăm, nu numai principalele caracteristici ale numismaticii geto-dacice, ci și ce reprezintă aceasta pentru istoria Daciei preromane.

Este de multă vreme stabilit că geto-dacii au împrumutat, pentru monetăria proprie, prototipuri din lumea greco-macedoneană, pe care le-au adaptat specificului local². Prototipul principal, prin urmare și cel mai răspîndit, l-a constituit tetradrahmele regelui macedonean Filip II, care redau pe avers capul lui Zeus cu barbă și cunună de lauri, iar pe revers un călăreț și numele emitențului, însoțit adesea de sigle și simboluri. Într-o măsură mai redusă, limitîndu-se doar la anumite zone, au mai fost utilizate ca modele, emisiunile regilor macedoneni Alexandru cel Mare, Filip III Arideul și cele ale orașului Larissa din Thessalia.

Cercetările și descoperirile monetare din ultima vreme au permis să se aducă precizări cronologice dintre cele mai importante și să se fixeze totodată principalele etape de dezvoltare ale monetăriei geto-dacice. Acestea pot fi urmărite atât din punct de vedere cronologic, cât și sub aspectul evoluției stilului diferitelor categorii de monede³.

Ca urmare a unor studii și descoperiri monetare recente, s-a putut stabili, pe baza celor două criterii amintite, cronologic și stilistic, că în evoluția monetăriei geto-dacice există o primă etapă, care coincide cu începuturile acestui proces. Descoperirea tezaurului de la Scărișoara (jud. Ilfov), în care apar împreună drahme histriene și imitații de tip Filip II, din primele serii, la care se adaugă și o serie de alte descoperiri din sudul Dunării, au dus la concluzia că cele dintii monede locale realizate nemijlocit după tetradrahmele lui Filip II au fost emise în prima jumătate a sec. III î.e.n. de către traco-geții din spațiul balcano-dunărean. Etapa aceasta începe aproximativ în jurul anului 300 î.e.n. și se întinde până către mijlocul sec. III î.e.n.⁴

Începuturile monetăriei de tip Filip II se caracterizează prin imitații cu un stil bun, foarte apropiat de original și cu urme din legendă. Toate sînt tetradrahme de argint cu titlul ridicat și redau în cea mai mare parte tipul cu călărețul olimpic. În privința ariei lor de răspîndire, nu dispunem încă de date precise. Descoperirile de pînă acum sînt relativ dispersate, semnalîndu-se pe o zonă foarte întinsă, situată pe ambele maluri ale Dunării. Se pare că, dacă nu toate, sigur cele mai multe din aceste prime monede au fost emise în dreapta Dunării și s-au extins apoi și în stînga fluviului. Semnificative sînt în acest sens atât descoperirile dintre Dunăre și Balcani, cât și ștanța monetară cu reversul unei astfel de emisiuni, apărută în aceeași regiune⁵.

Etapa următoare, care coincide cu prima fază principală de dezvoltare a monetăriei locale din Dacia, se întinde pe o perioadă de timp cuprinsă între mijlocul sec. III și pînă aproape de mijlocul sec. II î.e.n. Acum se întîlnește o bogată monetărie de tip greco-macedonean, mai ales în partea de nord și nord-vest a Transilvaniei, Banat, Moldova și în zona de dealuri a Olteniei. Se constată, în raport cu perioada anterioară, înmulțirea descoperirilor și a tipurilor monetare, care se separă pe regiuni. Pe lîngă tetradrahma lui Filip II, ce continuă să rămînă modelul principal, se mai folosesc ca prototipuri, tetradrahmele de tip Larissa și cu capul lui Janus. Reprezentările de pe monede sînt supuse unor variate transformări, căpătînd stîluri foarte diferite. Cîmpul monetar este, de cele mai multe ori, încărcat cu sigle, monograme și simboluri. Toate sînt emisiuni de argint cu titlul ridicat, aproape exclusiv tetradrahme, cu greutate cuprinse între 12 și 14 g.

Pentru această etapă au fost identificate mai multe tipuri principale, care se separă atât regional, cât și tipologic. Din rîndul acestora ar fi de amintit mai întîi emisiunile din zona getică a Dunării, reprezentate prin descoperirea de la Rasa⁶, jud. Ialomița. Monedele sînt imitații de un bun nivel artistic, realizate direct după tetradrahmele postume ale lui Filip II (pl. I, 1). Este probabil ca ele să fi fost emise de către traco-geții sud-dunăreni.

În partea de vest a Daciei se emiteau în aceeași perioadă de timp monede, imitații de tip Filip II, cunoscute sub numele de *tip Banat*⁷ (pl. I, 2). În nordul și nord-vestul Transilvaniei se cunosc mai multe tipuri monetare, cele mai reprezentative fiind emisiunile din tezaurele Tulghieș-Mireșu Mare⁸, jud. Marameș (pl. I, 3—4), Crișeni-Berchieș⁹, jud. Cluj (pl. I, 5) și Șilindia¹⁰,

jud. Arad. Monedele tipice acestor categorii și descoperiri au reliefurile pronunțate, reprezentările variat și adesea bogat și chiar încărcat redat, printr-un exces de combinații de linii ovale, și spirale. Pe revers, mai rar și pe avers, se întîlnesc diferite simboluri și sigle, la care se mai adaugă porcul mistreț, leul și pasărea pe ramură. Toate aceste emisiuni, deși, în majoritate, au ca prototip tetradrahmele lui Filip II, prin caracteristicile amintite se abat de la linia tradițională și nu mai păstrează atîta fidelitate în copierea trăsăturilor caracteristice ale originalului, ca cele de tip Banat și Rasa.

Un tip aparte și deosebit de interesant îl formează monedele descoperite în partea centrală a Moldovei. Ele se cunosc sub denumirea de monede de tip Huși-Vovriești, după numele localităților din care provin două tezaure cu imitații de acest fel.¹¹ Toate sînt imitații după tetradrahmele lui Filip II, prezentînd însă un stadiu mai avansat de stilizare decît celelalte emisiuni contemporane lor. Ele se caracterizează în mod special prin prezența unor tăieturi adînci, care străpung adesea monedele pe toată grosimea lor, și a numeroase contramărci. Tăieturile, cât și contramărcile au fost aplicate fie cîte una, fie mai multe pe o singură piesă (pl. I, 6—7). Există și monede fără astfel de semne particulare. Obiceiul de a face incizii pe o monedă era cunoscut în antichitate și avea ca scop verificarea metalului din care era emisă moneda respectivă. În cazul monedelor de tip Huși-Vovriești, inciziile, mai multe pe un exemplar și adînc pătrunse în grosimea monedei, au desigur o semnificație deosebită. S-a spus de pildă, la un moment dat, că astfel de tăieturi au fost făcute în scopul scoaterii din circulație a monedelor supuse unui asemenea procedeu.¹² Cercetările mai noi vād în aceste incizii, pe lîngă o eventuală verificare a metalului, semne particulare ale posesorilor lor, poate șefi de trib, cu scopul de a acorda monedelor o autentificare în plus.¹³

Și în privința contramărcilor avem de-a face cu un sens diferit față de cel acordat semnelor de pe monedele greco-romane. Se știe că o contramarcă aplicată pe o monedă acordă acesteia un curs nou pe piață. După toate probabilitățile, contramărcile de pe monedele de tip Huși-Vovriești au avut mai mult un rol decorativ, fără a exclude cu totul ideea menținerii de către acestea și a unor aspecte ale semnificației deținută de cele aplicate pe monedele elenistice.¹⁴

Din seria emisiunilor monetare aparținînd primei faze de dezvoltare, mai fac parte imitațiile de tip Larissa (pl. I, 8) și cele cu cap janiform¹⁵ (pl. I, 9), caracteristice zonei de dealuri din nordul și mai ales nord-vestul Olteniei. Apar adesea în tezaure comune, cele mai reprezentative fiind descoperirile de la Bugiulești¹⁶, jud. Vilcea și Hinova¹⁷, jud. Mehedinți. La aceste tipuri mai deosebite se mai adaugă și emisiunile de tip Prundu¹⁸ (pl. I, 10) și Jiblea¹⁹ (pl. I, 11).

Cea de a doua fază principală și etapa finală a monetăriei geto-dacice se întinde între mijlocul sec. II și pînă după primul sfert al sec. I î.e.n. În această perioadă asistăm la unele transformări importante. Mai întîi se constată o reducere a numărului tipurilor monetare, în schimbul creșterii simțitoare a numărului emisiunilor pentru fiecare categorie de imitații în parte. Se observă apoi o mai clară delimitare a ariei de răspîndire a fiecărui tip monetar principal. Asistăm totodată la dispariția centrelor monetare din faza precedentă și la apariția altora noi, în alte zone, cele mai importante, semnalîndu-se în regiuni

nea dintre Dunăre și Carpați și în sudul Transilvaniei, cu o concentrare a lor pe valea Mureșului și a afluenților săi. În plus, se depreciază argintul, pînă sub 50%, scade greutatea și se accentuează forma lor scyphată, iar stilul cunoaște o decădere apreciabilă, devenind foarte schematic. Influența unor noi prototipuri greco-macedonene (Thasos și Macedonia Prima) se resimte la unele din tipurile monetare din această perioadă.²⁰

Seria tipurilor monetare din a doua fază ar începe, din punct de vedere cronologic, cu emisiunile monetare de tip *Dumbrăveni*²¹ (pl. I, 12), caracteristice zonei de sud a Moldovei și nord-estului Munteniei și cu cele de tip *Medieșul Aurit*²², din nordul extrem al Daciei. Ambele tipuri acoperă în timp partea finală a primei faze și începutul celei de-a doua faze a monetăriei geto-dacice.

Tipurile principale și specifice acestei perioade se situează, pe de o parte între Dunăre și Carpați, pe de alta, în sudul Transilvaniei, de-a lungul Mureșului. Din rîndul celor caracteristice zonei sudcarpatice sînt de amintit tipurile: *Adîncata*²³ (pl. II, 13), în estul Olteniei și vestul Munteniei; *Virteju-București*²⁴ (pl. II, 14—15) în partea centrală a Munteniei, între Vedea și Ialomița, unul din cele mai reprezentative tipuri monetare geto-dacice; *Inotești-Răcoasa*²⁵ (pl. II, 16), în estul Munteniei și sudul Moldovei. Toate aceste trei tipuri monetare sînt strîns legate stilistic și se succed, în bună parte, cronologic. Ele derivă ca stil din monedele mai vechi de tip Prundu. Datorită greutății lor mult scăzute (7—5 g) li s-a acordat adesea denumirea de didrahme.

În cuprinsul Olteniei se întîlnește un tip monetar deosebit, cunoscut sub numele de *Aninoasa-Dobrești*²⁶ (pl. II, 17—18). Acesta se distinge prin forma capului la cal, care seamănă cu un cioc de rață. Cele mai însemnate descoperiri se întîlnesc pe valea Jiului, dar nu lipsesc nici de pe valea Oltului.

Monedele emise în sudul Transilvaniei și parțial în Banat, cu precădere pe valea Mureșului aparțin următoarelor tipuri: *Aiud-Cugir* (pl. II, 19), *Rădulești-Hunedoara*²⁷ (pl. II, 20), *Petelea*²⁸ (pl. II, 21) și *Chereluș*²⁹ (pl. II, 22). Toate aceste emisiuni se caracterizează prin pastila lor mare, dar subțire și mult scyphată și prin deprecierea argintului pînă la 40 și 30%. În același timp, se constată că tipul *Petelea* are pe avers bustul zeiței Artemis, copiat de pe tetradrahmele Macedonia Prima. La celelalte trei tipuri, tot pentru avers, se remarcă unele elemente de stil nou, trăsături ale capului lui Heracles de pe monedele lui Alexandru cel Mare și Filip III Arideul.³⁰

Pe teritoriul Daciei se mai cunosc și alte tipuri monetare din rîndul cărora se evidențiază imitațiile de tip Alexandru-Filip III Arideul (pl. II, 23). Faptul că, pînă acum, cele mai multe și mai importante descoperiri cu astfel de monede s-au făcut la sud de Dunăre, a permis să se atribuie acestora o origine traco-getică. Ele au circulat însă în număr mare și în stînga Dunării și au fost emise către mijlocul și în a doua jumătate a sec. II î.e.n.³¹

Monetăria geto-dacică de tip greco-macedonean își încetează activitatea nu mult după primele două-trei decenii ale sec. I î.e.n.³² Cele mai recente monede par să nu fi atins mijlocul sec. I î.e.n. În niciun caz ele nu ajung pînă în a doua jumătate a sec. I î.e.n. și cu atît mai mult în sec. I e.n., așa cum credeau la vremea lor, Const. Moisil³³, V. Pârvan³⁴ și K. Pink.³⁵ Încetarea activității acestor monetării a fost pusă pe seama pătrunderii în Dacia a denarilor romani republicani³⁶, monedă larg răspîndită și mult apreciată în lumea

antică. Descoperirile și studiile recente atribuie acestui proces cauze mai adînci, interne, de natură economică și politică. Sfirșitul monetăriei geto-dacice coincide cu momentul unificării, de către Burebista, a tuturor triburilor din Dacia. Unirea triburilor într-o unitate mare politică cu formă statală a însemnat nu numai ștergerea granițelor tribale, ci și desființarea monetărilor locale, cu caracter restrîns, limitat la vechile formațiuni politice. Se impunea acum o monedă nouă, unică pentru întreaga Dacie a lui Burebista.³⁷ În consecință, se adoptă denarul roman republican și se trece totodată la copierea întocmai a acestuia. Descoperirea unor ștanțe monetare în cetatea dacică de la Tilișca (jud. Sibiu) a permis să se stabilească în mod cert că, după primul sfert al sec. I î.e.n., geto-dacii au schimbat caracterul monetăriei proprii, trecînd la copierea fidelă a denarului roman republican.³⁸

În legătură cu caracterul geto-dacic al tuturor monedelor emise în Dacia au existat și continuă să mai existe păreri diferite. După Const. Moisil și V. Pârvan toți numismații și istoricii români au socotit că toate monedele emise în Dacia aparțin populației geto-dacice. Numismați străini ca A. Blanchet, H. Forrer și K. Pink au văzut în multe din aceste monede, emisiuni celtice. Studiind pe plan general și sub raport istoric, numismatic și stilistic fiecare categorie de monede din Dacia, am reușit să distingem în această masă de descoperiri și unele emisiuni care pot fi atribuite populației celtice stabilite în Dacia. După toate datele oferite de noile cercetări numismatice, la care se adaugă și cele arheologice, rezultă că o parte din monedele emise în nordul și nord-vestul Daciei între mijlocul sec. III și mijlocul sec. II î.e.n. aparțin, în principal, triburilor celtice stabilite în această zonă. În rîndul acestora se înscriu monedele de tip *Tulghieș-Mireșu Mare* și *Crișeni-Berchieș*. Multe din seriile monetare ale acestor tipuri poartă simboluri și ornamente celtice dintre cele mai caracteristice și mai răspîndite. Amintim printre acestea porcul mistreț, leul, pasărea, spirala, cercurile concentrice etc. Din rîndul aceluiași emisiuni celtice sau celto-dacice, deoarece nu excludem cu totul și o participare dacică la realizarea unora dintre aceste tipuri, fac parte și monedele tăiate și contramarcate în centrul Moldovei. După toate probabilitățile, așa cum ne indică descoperirile monetare din zona Tisei și nordul Carpaților, aceste monede au fost aduse, dacă nu toate, în cea mai mare parte a lor, de triburile celto-bastarne, cunoscute în partea centrală a Moldovei în jurul anilor 200 î.e.n.

Toate celelalte tipuri monetare, reprezentînd cea mai mare parte a monedelor sînt emisiuni geto-dacice. Desigur avem în vedere, pe de o parte emisiunile de tip *Rasa*, *Banat*, *Prundu*, *Jiblea*, *Larissa*, cu cap janiform etc., din prima etapă, iar pe de altă parte și în mod special, toate tipurile din faza a doua: *Dumbrăveni*, *Adîncata*, *Virteju-București*, *Inotești-Răcoasa*, *Aninoasa-Dobrești*, din zona extracarpatică, *Aiud-Cugir*, *Rădulești-Hunedoara*, *Petelea* și *Chereluș* din Dacia intracarpatică.

S-a spus și nu fără dreptate, că diversitatea tipurilor monetare este într-o măsură legătură cu caracterul politico-tribal al populației din Dacia. Const. Moisil și după aceea Oct. Floca și alți numismați români au fost de părere

că fiecare tip monetar aparține unui trib geto-dac³⁹. Trebuie adăugat însă că tipurile principale cu un număr mare de monede și o arie de răspîndire întinsă urmează să fie socotite emisiuni ale unor uniuni de triburi.

Pornind de la acest adevăr și bazat pe studierea și cartografierea fiecărui tip monetar în parte, am reușit să alcătuim o schiță a organizării politice din Dacia în sec. III—I î.e.n. Pentru faza de început și pentru prima fază principală de dezvoltare, cînd tipurile monetare sînt numeroase, iar descoperirile pentru fiecare în parte nu ne îngăduie să fixăm o arie precisă de circulație a lor, delimitarea triburilor emitente este mai dificil de făcut. Se poate vorbi doar de zone mai largi și imprecis conturate, în cuprinsul cărora circulă anumite categorii de monede. Dintre acestea, emisiunile de tip Huși-Vovriești ne apar ceva mai concentrate, indicînd prezența în centrul Moldovei a unei uniuni de triburi, după toate aparențele, de origine celto-bastarnă.

Pentru cea de a doua fază principală, adică de la mijlocul sec. II și pînă după primele două trei decenii ale sec. I î.e.n. situația este mult mai clară. Pe baza descoperirilor monetare ale fiecărui tip principal s-au putut identifica și delimita patru uniuni de triburi geto-dace. Cea mai însemnată dintre acestea se situează, așa cum o dovedesc descoperirile monetare de tip Virteju-București, în partea de mijloc a Munteniei, întinzîndu-se între Dunăre, Carpați, Vedea și Ialomița.⁴⁰ Urmează apoi o a doua uniune de triburi getice, care se întindea între Siretul inferior și riul Buzău, fiind identificată pe temeiul monedelor de tip Dumbrăveni și Inotești-Răcoasa.⁴¹ Cea de a treia uniune getică ocupa în special partea centrală și de est a Olteniei, după cum o dovedesc cele mai importante descoperiri monetare de tip Aninoasa-Dobrești. În sudul Transilvaniei, cu precădere pe Valea Mureșului și a Tîrnavelor, a existat o a patra uniune de triburi dace, aceasta fiind localizată pe baza monedelor scyphate și cu modul mare de tipurile: Aiud-Cugir, Rădulești-Hunedoara, Petelea și Chereluș.

Toate aceste formațiuni tribale geto-dace se înfățișează ca fiind bine încheigate economic și politic. Între ele au existat relații de schimb și culturale, mai strînse dovedindu-se, pe de o parte între geții din Muntenia și sudul Moldovei, iar pe de altă parte, între cei din Oltenia și dacii din Transilvania. Relații însemnate au întreținut geții din Dacia extracarpatică cu populația sud-dunăreană și cu orașele grecești din zona de vest a Mării Negre.

După toate indicațiile oferite de documentația numismatică și arheologică, cele patru mari uniuni de triburi geto-dace amintite mai sus au stat la baza alcătuirii statului lui Burebista. Pe forța unită, economică și politică, a aceluiași uniuni tribale își va sprijini marele rege geto-dac campaniile încununate de succes, împotriva celților și a orașelor grecești de pe coasta de vest a Mării Negre.

1

2

3

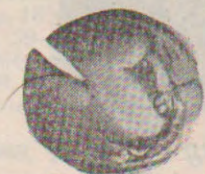
4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

NOTE

- 1 E. A. Bielz, *Die dakischen Tetradrachmen Siebenbürgen*, in *Archiv des Vereins f. siebenbürgische Landeskunde*, III, t. XI, 3, 1874, p. 454—468; A. Blanchet, *Traité des monnaies gauloises*, Paris, 1905; R. Forrer, *Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande*, Strassburg, 1908 și ediție completată, Graz, 1968; Const. Moisil, *Monedele dacilor*, în *BSNR*, XV, 1920, p. 59—78; G. Severeanu, în *BSNR*, XXI, 1926, p. 7—10 și în *București*, I, 1935, p. 17—36; K. Pink, *Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn*, în *Diss. Pannonicae*, II, 15, 1939; D. Popescu, în *Dacia*, IX—X, 1941—1944, p. 201—229; B. Mitrea, *Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista*, în *Ephemeris Dacoromana*, X, 1945; idem, în *Studii și referate*, I, 1954, p. 290—302; Oct. Floca, în *Dacia*, XI—XII, 1945—1947, p. 71—104; I. Winkler, în *Numismaticky Sbornic*, Praga, V, 1958, p. 5—43; idem, în *SCN*, IV, 1968, p. 69—102 și în *Acta Musei Napocensis*, V, 1969, p. 33—48 și VI, 1969, p. 67—88; C. Preda, în *SCN*, III, 1960, p. 43—79; idem, în *Arheologia Moldovei*, IV, 1966, p. 138—173; în *SCN*, IV, 1968, p. 21—46 și V, 1971, p. 51—79; în *Studii clasice*, XI, 1969, p. 69—83; S. Dimitriu și Oct. Iliescu, în *Dacia*, N.S., III, 1959, p. 259—310; Eug. Chirilă, în *Dacia*, N.S., IX, 1965, p. 185—200.
- 2 Const. Moisil, în *BSNR*, XV, 1920, p. 59—78; K. Pink, *loc. cit.*
- 3 C. Preda, în *Dacia*, N.S., VIII, 1964, p. 353—361; *Arheologie Moldovei*, IV, 1966, p. 138—173; *Studii clasice*, XI, 1969, p. 69—83; *SCN*, V, 1971, p. 51—79; *Monedele geto-dacilor* București, 1973; I. Winkler, în *Acta arch. Carpathica*, X, 1968, p. 111—115.
- 4 C. Preda, în *Studii clasice*, XI, 1969, p. 69—83; I. Winkler, în *Acta arch. Carpathica*, X, 1968, p. 111—115.
- 5 Cf. A. N. Zograf, *Античные монеты* în *MIA*, 16, 1951, p. 28 (fig. 8).
- 6 Const. Moisil, în *Buletin științific*, seria c, II, 1, 1948, p. 1—7 și II, 2—4, 1950, p. 53—65.
- 7 K. Pink, *op. cit.*, p. 41.
- 8 D. Popescu, *loc. cit.*
- 9 Eug. Chirilă, *loc. cit.*
- 10 Tezaurul urmează să apară în curînd, sub iscălitura lui Eug. Chirilă și colaboratorii.
- 11 C. Preda, în *Arheologia Moldovei*, IV, 1966, p. 138—173.
- 12 R. Forrer, *op. cit.*, p. 171; Const. Moisil, în *BSNR*, XV, 1920, p. 69; G. Severeanu, în *București*, I, 1935, p. 20.
- 13 C. Preda, *loc. cit.*
- 14 *Ibidem.*
- 15 Const. Moisil, în *CNA*, IV, 1923, p. 60; idem, în *BSNR*, XXI, 1926, p. 17 și în *CNA*, XII, 1940, p. 241—248; K. Pink, *op. cit.*, p. 66—69; S. Dimitriu și Oct. Iliescu, în *Dacia*, N.S., III, 1959, p. 259—310.
- 16 C. Preda, în *Dacia*, N.S., VIII, 1964, p. 353—359.
- 17 S. Dimitriu și Oct. Iliescu, *loc. cit.*
- 18 Const. Moisil, în *BSNR*, XV, 1920, p. 68.
- 19 C. Preda, în *SCN*, IV, 1968, p. 47—68.
- 20 E. A. Bielz, *loc. cit.*; R. Forrer, *op. cit.*, p. 181; K. Pink, *op. cit.*, p. 72—75; Oct. Floca, *loc. cit.*; N. Lupu, în *SCN*, I, 1957, p. 50—57.
- 21 C. Preda și Gh. Constantinescu, în *SCN*, IV, 1968, p. 21—45.
- 22 Ö. Gchl, în *Num. Közlöny*, II, 1903, p. 57—59; K. Pink, *op. cit.*, p. 82—83.
- 23 C. Preda, *Monedele geto-dacilor* București, 1973.
- 24 *Ibidem* și în *SCN*, V, 1971, p. 51—79.
- 25 G. Severeanu, în *BSNR*, XXI, 1926, p. 7—10; C. Preda, *Monedele geto-dacilor*.
- 26 I. Icrulescu, *Monografia comunei Aninoasa*, 1935, p. 14; Const. Moisil, în *BSNR*, X, 1913, p. 62; C. Preda, *loc. cit.*
- 27 Oct. Floca, *loc. cit.*

- 28 E. A. Bielz, *loc. cit.*; N. Lupu, *loc. cit.*
 29 I. Winkler, în *SCN*, IV, 1968, p. 69—100.
 30 K. Pink, *op. cit.*, p. 116 și urmât.; I. Winkler, în *AMN*, III, 1966, p. 75—89.
 31 C. Preda, în *SCIV*, 2, 1969, p. 347—352.
 32 *Idem*, în *SCN*, V, 1971, p. 75.
 33 Const. Moisil, în *BSNR*, XV, 1920, p. 76 și în *Buletin științific*, I, 1948, p. 23.
 34 V. Pârvan, *Getica*, Buc., 1926, p. 602.
 35 K. Pink, *op. cit.*, p. 125.
 36 M. Macrea, în *Anuarul Inst. studii clasice*, Cluj, II, 1933—1935, p. 162.
 37 C. Preda, în *SCN*, III, 1960, p. 71.
 38 N. Lupu, în *Forschungen zur Volks-und Landeskunde*, 7, 1964, p. 5—31;
 B. Mitrea, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, Buc., 1968, p. 53—65;
 C. Preda, în *Magazin istoric*, 1, 1968, p. 35.
 39 Const. Moisil, în *BSNR*, XV, 1920, p. 77; Oct. Floca, *op. cit.*, p. 103.
 40 C. Preda, în *SCN*, V, 1971, p. 51—79.
 41 *Ibidem*, IV, 1968, p. 21—45.